

GDZIE LEŻY GMINA DĘBNO

W województwie małopolskim, powiecie brzeskim leży znana z gospodarności, gościnności i atrakcji turystycznych gmina Dębno. Jej „stolica“ oddalona jest o 60 km od Krakowa, 22 km od Tarnowa, 9 km od Brzeska. Wieś Dębno szczyci się bogatą historią, cennymi zabytkami, z najświetniejszym XV wiecznym Zamkiem.

Wpisano ją, podobnie jak Kraków czy Tarnów, w najbardziej atrakcyjny w kraju „Szlak Polskiego Renesansu“.

Gmina rozłożyła się na granicy dwóch krain geograficznych. Od trasy E-4 na południe rozciąga się Przedgórze Karpackie z pagórkowatym terenem, a od północy natomiast płaski teren Kotliny Sandomierskiej. Stąd też atrakcyjniejsza turystycznie jest jej część południowa. Tam znajdują się także najwartościowsze zabytki architektury i gospodarstwa agroturystyczne. W tamtym kierunku wiodą piesze i samochodowe szlaki turystyczne, w tym najciekawszy tzw. „Królewski“ od stacji PKP w Białolinach Szlacheckich przez Dębno, Łysą Górę, Melsztyn, Zakliczyn, Luślawice, wzdłuż Dunajca aż do jezior: Czchowskiego i Rożnowskiego, a potem dalej w Pieniny, Gorce i Tatry.

Gmina Dębno będąca znakomitą bazą dla wypoczynku i niebanalnego spędzania wolnego czasu, a także wypadów w góry, może i chce stać się atrakcyjna dla inwestorów. Potencjalnym przedsiębiorcom oferuje wolne tereny uzbrojone prawie we wszystkie media. Samorząd gminy preferuje

rozwój gospodarczy, zapewnia więc wszystkim, którzy mają zamiar ulokować tu swoje interesy, szereg ułatwień podatkowych oraz tzw. „szybką ścieżkę“ załatwiania spraw urzędowych. Warto zatem inwestować w tej pięknej, gospodarnej i zadbanej gminie.

Samorząd czeka na inwestorów.

Zamek w Dębnie od strony północno-wschodniej

HISTORIA wg Pani Lidii Luchter - Krupińskiej

HISTORIA GMINY DĘBNO

Na historię gminy Dębno składają się dzieje 13 wsi położonych w południowej części Ziemi Krakowskiej, należącej pierwotnie do panujących władców, bądź do biskupstwa krakowskiego.

Gmina przyjęła nazwę od centralnie usytuowanej w niej wsi Dębno. Jako najmniejsze jednostki administracyjne gminy zostały powołane do życia w roku 1867 w wyniku dążeń posłów galicyjskich do autonomii tej części Polski, znajdującej się od czasów I rozbioru, czyli od roku 1772, pod panowaniem austriackim. Obszar gminy przecina międzyar-

dowa trasa E 4 (dawny trakt cesarski). Dzieli go na dwa nierównej wielkości obszary – mniejszy północny, pozostający w granicach Niziny Sandomierskiej a obejmujący 4 wsie: Maszkienice, Białolino Szlacheckie, Wolę Dębińską i Perłę oraz większy południowy. Ten drugi, o urozmaiconym, pagórkowatym, a im dalej na południe coraz bardziej górzystym krajobrazie, obejmuje swym zasięgiem Pogórze Podkarpackie. Przecięte wzmiankowaną szosą były ongiś wsie Jastew, Dębno i Sufczyn, obecnie zaś tylko ta trzecia miejscowość.

DĘBNO

Wieś lokowana na prawie średzkiem, powstała być może w początkach XIII wieku. Rok jej osadzenia nie jest znany. Pierwszy dokument wymieniający jej nazwę (zatem świadczący o wcześniejszym

istnieniu tej osady) pochodził z roku 1274. Informacja w nim zawarta odnosiła się do komesa Świetosława herbu Gryf, przejmującego wieś jako nadanie księcia Bolesława Wstydlwego. Dzieje jej wiązały się więc od zarania z rodami wielmożów małopolskich, wznoszących tu swe obronne gniazda. Najstarszym, w którym mieszkał być może wymieniany wyżej Gryfita, był drewniany owalny gródek w obrębie drewniano-ziemnych obwarowań, zbudowany na niewysokim jeszcze pagórku w strefie Pogórza, otoczony nawodnioną fosą. Po jego spaleniu, ok. poł. XIV wieku Piotr Odrowąż, ówczesny pan tej wsi (przeniesionej z polecenia króla Kazimierza Wielkiego na prawo niemieckie w roku 1357), wystawił tu drugie warowne domostwo w postaci kamiennej wieży oraz niewielkiego budynku kaplicy w części wschodniej wzgórza. Już za czasów jego synów mamy wzmiankę o drewnianym kościele we wsi pw. św. Małgorzaty (1395 r.). Według podania został on zbudowany nad rzeką Niedźwiedziem, jako wotum za ocalenie od

Kościół pw. św. Małgorzaty w Dębnie, widok od południa, rys. A.B. Krupiński, 2000 r.

Tatarów księżnej Kingi przez dębian (mógł zatem powstać już pod koniec XIIIw.). Najwcześniej potrzeby duchowe osadników zaspakajała zapewne grodowa kaplica (wg B. Kumora istniejąca już przy drewnianym gródku w 1 poł. XIII w.). Za czasów najwybitniejszego z Odrowążów, Jakuba, kanclerza wielkiego koronnego i kasztelana krakowskiego, Dębno wzbogaciło się o nowy zamek z cegły i kamienia wymurowany przez warsztat budowlany Marcina Proszko i Jana z Krakowa w latach 1470–80. Fundacji tego Odrowąża był również kamienny kościół pw. św. Trójcy wzniesiony na wysokim wzgórzu na południe od zamku, a ukończony za jego następcy Jakuba Szczekockiego herbu Odrowąż (konsekrowany w r.1504). Ten kolejny pan Dębna ufundował do świątyni tryptyk św. Trójcy w r.1520 (środkowy obraz ołtarza przechowuje obecnie Muzeum Szolańskich w Krakowie). Po zburzeniu starego drewnianego kościoła jego wezwanie – św. Małgorzaty – przejął nowy, murowany, ok. roku 1618. Istniejący do dzisiaj, reprezentuje typ skromnej jednokolumnowej gotyckiej świątyni z portalami tzw. „długoszowymi”, z wieżą o nadwieszanej, XVIII-wiecznej, izbicy. Zamek w Dębnie, będący najciekawszym zachowanym zabytkiem architektury późnego średniowiecza, nie tylko na tym terenie, ale również w Polsce, jest jedynym przykładem obiektu łączącego elementy stylu gotyku i renesansu, prekursorskim dla fundacji możnowładczych epoki Odrodzenia. Nowatorskie cechy, jakie odczytać się dają poprzez jego architektoniczną formę, to dążenie do nadania mu charakteru wygodnej i reprezentacyjnej rezydencji o tradycyjnych, lecz niewiele znaczących

Kościół pw. św. Małgorzaty w Dębnie od strony północnej

elementach obronnych, dekorowanej zendrówką oraz odkuwanymi w kamieniu obramieniami okien i drzwi, występującymi w obrębie baszt i malowniczych wykuszy, a także w wielu wnętrzach. W roku 1583 budowlę kupił Ferenc Wesselini, węgierski baron i szambelan dworu króla Stefana Batorego. Za jego czasów zamek nabrał późnorenesansowego wyglądu za przyczyną tynków elewacyjnych, sgraffit, attyki nad budynkiem warowni od strony północnej, malowideł i znanych tylko

Zamek w Dębnie – widok od południowego wschodu

Figura Chrystusa Frasobliwego z 1 poł. XVIII w. przed cmentarzem w Dębnie.

z wykopalisk ozdób kamiennych (m.in. portalu wejściowego). W Dębnie bawił wówczas wielki poeta i dramaturg węgierski Balint Balassi. W zamku właśnie napisał on, dla urodziwej żony Ferencza Anny, znakomity cykl liryków miłosnych zatytułowany „Do Celli”. Po śmierci Wesseliniego majątek przejął na pewien czas nieuczciwy dzierżawca Jan Fraksztyn, lecz już w roku 1630 jego

Rzeźba św. Floriana z XVIII w. w Dębnie, rys. A.B. Krupiński, 2000 r.

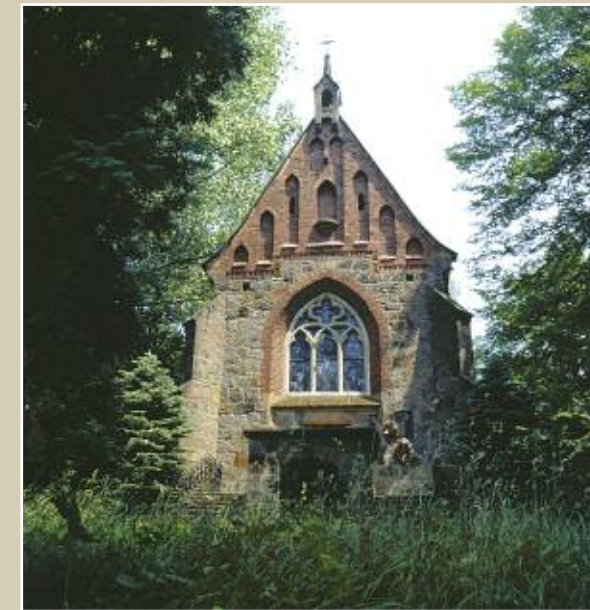

wnuk Zbigniew sprzedał go księżnej Teofili z Tarłów Ostrogskiej. Pani ta przekazała dobra dębińskie po 1647 roku swemu bratu Zygmuntowi Aleksandrowi Tarło herbu Topór. Ród Tarłów, dokonujący szeregu zmian w obrębie zamku (m.in. likwidujący attykę nad budynkiem północnym, wstawiający nowy portal wejściowy w 1722 r.), przemieszkiwał w Dębnie do roku 1759. Po kądzieli majątność objęli potem Lanckorońscy herbu Zadora. Zamek dawał chwile wytchnienia Maciejowi, wojewodzie braclawskiemu, panu również na niedalekim Melsztynie. Ten wielki posiadacz ziemski (władł 14 kluczami dóbr), zamierzający ponoć pretendować do tronu polskiego, zmarł tutaj w roku 1789. Ziemię tę były już wtedy pod panowaniem Austrii od czasów I rozbioru. Edyktem cesarskim grunty wsi podzielono na część pańską i gromadzką (wiejską). Gromada dysponowała własną kancelarią i miała pieczęć z wyobrażeniem głowy osłej. Syn Macieja Antoni, hrabia na „Państwie Dębno”, sprzedał je w 1801 r. krakowskiej szlachiance Teresie z Rogawskich Rudnickiej. Ta z kolei, umierając w roku 1823, przekazała dobra swej wychowawcy Teresie, żonie Józefa Alberta Jastrzębskiego herbu Ślepowron. Jednakże zamek był wówczas w dzierżawie u Jana Chryzostoma Spławskiego, który wraz z żoną Kunegundą w okresie po upadku powstania listopadowego wstąpił się przechowywaniem w zamkowych zakamarkach uciekinierów z kordonu rosyjskiego. Dopiero więc w roku 1835 Jastrzębscy mogli objąć majątność w posiadanie, przystając wkrótce, bo ok. poł. XIX w. swą nową siedzibę w romantyczną, neogotycką budowlę poprzez nakry-

cie spiczastymi hełmami jej baszt i wykusy oraz dodanie murom zębatych krenelarzy. Wokół wzgórza założony został krajobrazowy park oraz stawy rybne. Tuż przed wybuchem II wojny światowej ostatni z Jastrzębskich, Stanisław, zdążył wyjechać z kraju. W roku 1945 zamek upaństwowiono, a majątek ziemski uległ parcelacji. Od chwili zakończenia długiego remontu w 1978 r. budowla stała się siedzibą Oddziału Muzeum Okręgowego w Tarnowie. Mieści się tu urokliwe muzeum wnętrz – mieszkalnych, reprezentacyjnych, a także gospodarczych (unikatowych w skali kraju). Na terenie Dębna napotyka się liczne figury przyrodne. Najcenniejsze z nich pochodzą z XVIII w. (Chrystusa Frasobliwego przy cmentarzu, św. Kingi nad Niedźwiedziem, św. Floriana

Najstarsza wieś w tzw. kluczu dębińskim. Jej organizację wiąży historycy z rokiem 1317, gdy pan Dębna Mszczuj z Pobogów dokumentem wydanym przez księcia Władysława Łokietka uzyskał pozwolenie na osadzenie lasu nad Brzeźnicą. Wieś składała się początkowo z 2 części: Sufczyzna i Woli Sufczyńskiej. Były one własnością kolejnych panów Dębna, od roku 1558 pozostając w dzierżawie u Jordanów. Z rodu tego wywodziła się Teofila, sędzianka sanocka, której herb Trąby widnieje na fundowanym przez jej męża Józefa de Jonata Bzowskiego herbu Nowina pomniku św. Jana Nepomucena z roku 1761, stojącym u podnóża wzgórza Rajsko w południowej części Sufczyzna. Małżeństwo zamieszkiwało wtedy nieistniejący już dwór na szczycie tego wzniesienia. Ich wnuczka wnio-

Zachodni szczyt kaplicy Jastrzębskich z r. 1906 na cmentarzu w Dębnie

przy szosie E 4 i św. Jana Nepomucena w parku zamkowym). Warty uwagi jest neogotycka kaplica Jastrzębskich z roku 1906 zdobiona secesyjnymi witrażami na miejscowym cmentarzu, na którym znajduje się ponadto kwatery żołnierska z czasów I wojny światowej.

sta w posagu wieś Franciszkowi Ksaweremu Wykowskiemu. W czasie rabacji chłopskiej w roku 1846 w dwo-

Pomnik św. Jana Nepomucena w Sufczyźnie, rys. A.B. Krupiński, 2000 r.

SUF CZYŃ

rze sufczyńskim zmarła na atak serca jego matka, znana nam już z historii Dębna Kunegunda Splawska. Jedynym zachowanym zabytkiem

architektury folwarcznej wsi jest wydłużony budynek stajni z wieku XIX, stojący po północnej stronie szosy E 4.

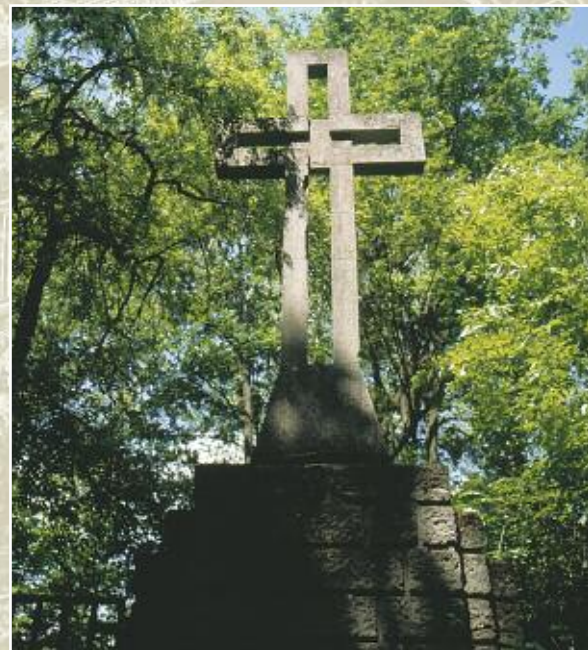
WOLA DĘBIŃSKA

Nazwa jej wywodzi się od lat wolnizny, przyznawanych osadnikom przy lokacji na prawie niemieckim. Wieś była wymieniana po raz pierwszy jako należąca do klucza dębińskiego obok Sufczyzna „ze swoją Wolnością” w dokumencie przeniesienia Dębna na prawo magdeburskie w 1357 r. Proces karczowania lasów biadolińskich, na miejscu których powstała późniejsza Wola, rozpoczął się jednak tuż po roku 1274, gdy na mocy dokumentu dla rycerza Świętosława osadnicy uzyskali prawo wycinania drzew „ad omnes partes”, czyli na wszystkie strony. Można założyć, że w pocz.

XIV w. osada istniała już na prawie średzkim, choć zapewne nosiła inną nazwę. Po okresie wolnizny (mniej więcej po 18-20 latach) mieszkańcy Woli płacili czynsz panom Dębna, meszne plebanom, a dziesięciny biskupom krakowskim. Do czasu rozbiorów wieś pozostawała w kluczu dębińskim zaś folwark Dwojanów na jej terenie pracował na rzecz właścicieli Dębna do wybuchu II wojny światowej. W okresie międzywojennym odkryte zostały tutaj źródła leczniczych solanek jodowych, o których wspominał Jan Jastrzębski w „Opisie majątku Dębno” z marca 1939 r.

BIADOLINY SZLACHECKIE

Cmentarz poległych w I wojnie światowej

Zwane pierwotnie „Bliższymi” (dla odróżnienia od graniczących z nimi Radłowskich, znajdujących się już w Ziemi Sandomierskiej a nale-

żących do biskupstwa krakowskiego). Powstały, podobnie jak Wola Dębińska, na terenach po wykarczowaniu części pierwotnie wielkich lasów biadolińskich, zapewne w drugiej poł. XIV w. Pierwsza wzmianka o nich pochodziła z roku 1398, gdy synowie Piotra Odrowąża dokonali podziału dóbr. Biadoliny przypadły wówczas Piotrowi (zwanemu „Pietraszem”), panu na Dębnie o niespokojnym charakterze. W posiadaniu kolejnych sukcesorów klucza dębińskiego wieś była do czasu rozbiorów lecz spora część gruntów należała do nich jeszcze nawet w okresie międzywojennym. Na terenie lasu w Biadolinach znajduje się nastrojowy cmentarzyk z okresu I wojny światowej. Obok niego na jednym z drzew przy drodze do stacji kolejowej wisi obrazek Matki Boskiej malowany na szkło przez utalentowaną siostrę

ostatnich właścicieli Dębna w okresie międzywojennym hr. Amelię Ponińską. Jej brat, Jan Jastrzębski jeszcze w roku 1939 planował prze-

mianę lasu biadolińskiego w „zwierzyniec”, mający być atrakcją dla kuracjuszy, leczonych wspomnianymi już solankami w Woli Dębińskiej.

Wieś mogła powstać również po dokonaniu karczunku lasów przed połową XV w. Założona została z inicjatywy panów na Dębnie. Istniała może już w czasach Bartosza Odrowąża, a najpewniej jego syna, kasztelana Jakuba. Sugerować to zdaje się jej romantyczna nazwa – „perła” po łacinie znaczy „margerita”, od którego słowa powstało imię Małgorzata, a nosiła je właśnie pierwsza żona kasztelana. Ta niewielka wieś pozostawała w kluczu dębińskim – podobnie jak inne – do upadku niepodległości lecz i tu spore jej połacie należały do Jastrzębskich aż do 1939 r. We wsi zachowała się jedna z najstarszych

chałup w gminie pochodząca z roku 1867, a należąca do p. Hebdy.

Chałupa z 1867 r.

PERŁA

Powstała najpóźniej, bo dopiero w pocz. XVIII w. wieś klucza dębińskiego, powołana do życia przez magnacki ród Tarłów wobec rosnącego popytu na płody rolne na Zachodzie Europy. Również lokowane na jej terenie folwarki były wykorzys-

tywane przez panów zamku w Dębnie do II wojny światowej. Jan Jastrzębski w roku 1939 marzył o przeistoczeniu lasu jastewskiego w piękny park zdrojowy dla leczących się solankami w Woli Dębińskiej kuracjuszy.

Wieś pierwotnie o nazwie Marskenice powstała na terenie królewskiej (ziemi panującego). Notowana już w roku 1336, do czasu rozbiorów należała do tenuty jadownickiej, czyli dzierżawiona była przez starostów niegrodowych (nie mających władzy sądowniczej) i przy-

znawano ją za zasługi dla Korony. Ludność osiadła tutaj miała więcej swobód niż w dobrach prywatnych. Wśród rządzących wsią starostów wymienić można Marcina Dobroszowskiego w czasach króla Bato-rego. W wieku XIX była własnością Żeleńskich.

JASTEW

MASZKIENICE